

SAME WORLD

“Μοιραζόμαστε σχολικές πρακτικές για την αειφορία”

**1ος Ευρωπαϊκός Διαγωνισμός Καλών Εκπαιδευτικών Πρακτικών
Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης – Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη
του προγράμματος SAME WORLD**

Προσεγγίζοντας την Περιβαλλοντική Δικαιοσύνη με βιωματική μάθηση και δημιουργική έκφραση

**Αρλαπάνος Γεώργιος, Βιολόγος MEd, & μικτή ομάδα Α' και Β'
Λυκείου**

georgiosarlapanos@gmail.com

Πειραματικό ΓΕ.Λ. Πάτρας (Λάγγουρα)

Πάτρα, 2017

1. Θέμα

Περιβαλλοντική δικαιοσύνη

2. Περίληψη

Η παρούσα πρακτική έχει **σκοπό** την κριτική κατανόηση της έννοιας της Περιβαλλοντικής Δικαιοσύνης (ΠΔ) ως θεμελιώδες λειτουργικό μέρος της αειφορίας, τη δημιουργία μηνύματος ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης και, μέσω αυτών, την καλλιέργεια σειράς ικανοτήτων (competencies) και δεξιοτήτων (skills). Αυτά επιδιώχθηκαν με συνδυασμό **βιωματικής μάθησης, κριτικής ανάλυσης παραδειγμάτων και καλλιτεχνικής δημιουργίας**. Αρχικά υλοποιήθηκε **η βιωματική δραστηριότητα 'Κάνε ένα βήμα μπροστά'**, προσαρμοσμένη στην ΠΔ, και με στόχους: Α) την ενίσχυση της ενσυναίσθησης, Β) την κριτική κατανόηση του κόσμου, Γ) την εκτίμηση της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, των ανθρώπινων δικαιωμάτων και της ισότιμης δημοκρατικής συμμετοχής. Δεύτερον έγινε **κριτική ανάλυση παραδειγμάτων περιβαλλοντικής αδικίας** με στόχο οι μαθητές: Α) να αντιληφθούν μηχανισμούς και παράγοντες που οδηγούν στην ανάπτυξή της αδικίας και Β) να προτείνουν τρόπους διασφάλισης της ΠΔ. Τρίτον, **αναπτύχθηκε συλλογική καλλιτεχνική δραστηριότητα** με στόχο: Α) την καλλιέργεια δημιουργικής έκφρασης, και συνεργατικών δεξιοτήτων, Β) τη χρήση ΤΠΕ. Συγκεκριμένα, δημιουργήθηκε **ταινία μικρού μήκους** με θέμα τον καταναλωτισμό ως μια από τις αιτίες περιβαλλοντικής αδικίας και με σκοπό την ευαισθητοποίηση του κοινού μέσα από τη δύναμη του κινηματογραφικού φακού. Η ταινία **διαχύθηκε** στη σχολική κοινότητα και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης προκαλώντας θετικό αντίκτυπο, ενώ επιδιώκεται προβολή σε μαθητικό φεστιβάλ και τοπικούς συλλόγους.

3. Περιγραφή Εκπαιδευτικής Πρακτικής

3.1 Εκπαιδευτικός/οί – Ομάδα μαθητών

Εκπαιδευτικός: Αρλαπάνος Γεώργιος, Βιολόγος MEd

Σύνολο μαθητριών και μαθητών = 11

3.2 Εκπαιδευτικό πλαίσιο

Άλλο: Όμιλος Αριστείας και Ενδιαφέροντος

3.3 Μαθησιακές δραστηριότητες & Μαθησιακά αποτελέσματα

Γενικά στοιχεία:

A) Γενικός σκοπός (στην περίληψη)

B) Φάσεις:

Πρώτη: Βιωματική δραστηριότητα

Δεύτερη: Κριτική ανάλυση περιπτώσεων

Τρίτη: Δημιουργία μηνύματος ευαισθητοποίησης και διάχυση.

Γ) Επιλογές διάρκειας: από τρίωρο μάθημα, κατ' ελάχιστο, ως πολύωρο σχέδιο εργασίας. (βλ. Αναστοχασμό παρ. 4)

Δ) Η εφαρμογή μας: Το σενάριο υλοποιήθηκε ως μέρος του προγράμματος Ομίλου Δημιουργικότητας και Αριστείας με γενικό θέμα την αναπαράσταση επιστημονικών εννοιών και ζητημάτων με το σώμα (περισσότερα για τον Όμιλο εδώ). Αφιερώθηκε μία διδακτική ώρα στη βιωματική δραστηριότητα, δύο στην κριτική ανάλυση περιπτώσεων και αρκετά περισσότερες στη δημιουργία της ταινίας.

E) Πηγές: στο <https://goo.gl/CPouuP>

Φάση πρώτη: Βιωματική δραστηριότητα 'Κάνε ένα βήμα μπροστά' προσαρμοσμένη στην ΠΔ.

A) Στόχοι (στην περίληψη)

B) Σκεπτικό: Η δραστηριότητα έχει στόχο την εμβίωση άρα και την κατανόηση της θέσης του 'άλλου' μέσω ανάθεσης ρόλων. Αρχικά, σε εξωτερικό χώρο, τα παιδιά τοποθετούνται δίπλα-δίπλα σε γραμμή και τους μοιράζεται από ένα χαρτάκι με κρυφό ρόλο-ταυτότητα. Στη συνέχεια διαβάζονται δυνατά και διαδοχικά ορισμένες δηλώσεις. Κάθε φορά που για κάποιον 'ισχύει' η δήλωση πρέπει να κάνει ένα βήμα μπροστά και, αν όχι, πρέπει να μείνει στη θέση του. Έτσι αναπτύσσεται μια αυξανόμενη απόσταση που **συμβολίζει την περιβαλλοντική αδικία** και την οποία τα παιδιά σταδιακά συνειδητοποιούν ως 'θύματα' ή 'θύτες'. Στο τέλος ο εμψυχωτής καλεί τους μαθητές να στραφούν και να παρατηρήσουν τις αποστάσεις. Διαδοχικά αποκαλύπτουν το ρόλο τους ('είμαι...') και αρχίζει η εξωτερίκευση συναισθημάτων, διαπιστώσεων, σκέψεων, προβληματισμών και η εξαγωγή συμπερασμάτων. Στο τέλος, οι μαθητές απεκδύονται τους ρόλους τους πετώντας τα χαρτάκια-ρόλους στο έδαφος.

Στιγμιότυπο από τη βιωματική δραστηριότητα 'Κάνε ένα βήμα μπροστά'

Γ) Επιλογές διάρκειας: 1 ώρα κατ' ελάχιστο, 2 ώρες ιδανικά

Δ) Η εφαρμογή μας-αποτελέσματα: Η δραστηριότητα διάρκεσε μία διδακτική ώρα. Για τη διασκευή χρησιμοποιήθηκαν οι εξής ρόλοι και δηλώσεις:

Ρόλοι: Είσαι...

1. Έφηβος μέσου οικονομικού επιπέδου, ζεις σε καλά οργανωμένη και ασφαλή πόλη
2. Υψηλόμισθη γυναίκα, διευθύνεις ομάδα ελεγκτών περιβαλλοντικής ρύπανσης σε βιομηχανική ζώνη και εκτελείς πλημμελώς το καθήκον σου.
3. Υπουργός ενέργειας, ζεις στην πρωτεύουσα οικονομικά ισχυρού κράτους και εγκρίνεις την κατασκευή εργοστασίου πυρηνικής ενέργειας χωρίς επαρκές νομικό πλαίσιο σχετικά με την πυρηνική ασφάλεια
4. Έγκυος γυναίκα, ζεις σε πόλη με κοντινό πυρηνικό σταθμό ενέργειας όπου σημειώθηκε σημαντική διαρροή πριν ένα χρόνο
5. Έφηβη, ζεις σε χωριό κοντά σε μεγάλο φράγμα που φτιάχτηκε με σκοπό την υδροδότηση μιας πόλης και που περιόρισε πάρα πολύ τη ροή του ποταμού.
6. Γυναίκα, ζεις σε δασική περιοχή που γίνεται εκτεταμένη υλοτόμηση από μεγάλη εταιρία για εξαγωγή ξυλείας στο εξωτερικό. Αγωνίζεσαι για τον περιορισμό της δραστηριότητας μαζί με άλλα άτομα βρίσκοντας συχνά απέναντί σου άνδρες εταιρίας security.
7. Άνδρας χαμηλού βιοτικού-μορφωτικού επιπέδου. Εσύ και το παιδί σου εργάζεστε σε αυτοσχέδιο ορυχείο κοβαλτίου (απαραίτητο για κατασκευή μπαταριών κινητών, laptop κλπ) αλλά σε επικίνδυνες συνθήκες και με κακούς εργασιακούς όρους.
8. Καρκινοπαθής άνδρας που κατανάλωνε νερό με αυξημένη συγκέντρωση καρκινογόνων ιόντων χρωμίου και άλλων επικίνδυνων χημικών.

Αρκετοί ρόλοι **είναι σε ζεύγη** για να γίνει αντιληπτή η αλληλεπίδραση και η **αιτιακή σχέση**, ενώ κάποιοι ρόλοι αποδόθηκαν περισσότερες φορές στα παιδιά για να υπάρξει σύνθεση απόψεων.

Δηλώσεις: Κάντε ένα βήμα μπροστά αν...

1. Μπορείς να αγοράσεις έναν νέο ΗΥ πετώντας τον παλιό σου αν χαλάσει
2. Έχεις πρόσβαση σε φθηνά βιομηχανικά και ηλεκτρονικά προϊόντα
3. Μπορείς να καταναλώνεις όσο χαρτί θέλεις
4. Μπορείς να καταναλώνεις άσκοπα ηλεκτρική ενέργεια
5. Αισθάνεσαι ασφαλής για την ποιότητα του νερού που πίνεις
6. Αισθάνεσαι ασφαλής για την υγεία των παιδιών που θα αποκτήσεις
7. Μπορείς να εξασφαλίσεις την ορθή εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας
8. Μπορείς να εξασφαλίσεις την ισότιμη συμμετοχή όλων στη λήψη αποφάσεων για το τοπικό περιβάλλον
9. Μπορείς να κυκλοφορείς άνετα τη νύχτα στο μέρος που ζεις
10. Μπορείς να απολαύσεις μια βόλτα στη φύση

Μετά την ανάπτυξη αποστάσεων, οι μαθητές στάθηκαν να τις παρατηρήσουν και εξέφρασαν έκπληξη, δυσαρέσκεια, απορία. Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού και καθώς οι ρόλοι αποκαλύπτονταν, αναζητήθηκαν και σκιαγραφήθηκαν **σχέσεις αιτίας-**

αποτελέσματος ανάμεσα στα πρόσωπα και τις πράξεις τους. Διαφάνηκε άμεσα πως η αδικία αναπτύσσεται **στο χώρο και στο χρόνο**. Διευρύνθηκε το πεδίο της αδικίας **από την ανεπάρκεια πόρων** και το **αίσθημα ανασφάλειας στο έλλειμμα δημοκρατικής συμμετοχής**. Αναγνωρίστηκε η θέση των αδικημένων και συγκρίθηκαν-ιεραρχήθηκαν οι **δυναμικές των ρόλων στην πραγματική ζωή** (ο πολιτικός, ο αρμόδιος, ο καταναλωτής). Εν τέλει αναδύθηκε **η έννοια** της περιβαλλοντικής δικαιοσύνης, η θεμελιακή της θέση στη **διασφάλιση της αειφορίας, οι παράμετροι** που την επηρεάζουν αλλά και η αναγκαιότητα προάσπισης των **οικουμενικών δικαιωμάτων**.

Τα συμπεράσματα αποτυπώθηκαν διαγραμματικά σε πίνακα και οι μαθητές αξιολόγησαν θετικά την εμπειρία του βιωματικού παιχνιδιού προφορικά και μέσω [ερωτηματολογίου](#).

Φάση δεύτερη: Κριτική ανάλυση περιπτώσεων περιβαλλοντικής αδικίας.

A) Στόχοι (στην περίληψη)

B) Σκεπτικό: Οι μαθητές έρχονται σε επαφή με πραγματικά παραδείγματα περιβαλλοντικής αδικίας στην αίθουσα διδασκαλίας και αναζητούν αίτια και λύσεις κατά ομάδες, με φύλλο εργασίας. Παρουσιάζουν τη δουλειά τους στην ολομέλεια.

Γ) Επιλογές διάρκειας: 1 ώρα κατ' ελάχιστο, 2 ώρες ιδανικά, ως και πολύωρο

Δ) Η εφαρμογή μας-αποτελέσματα: Οι μαθητές σε 2 διδακτικές ώρες ανέλυσαν με [φύλλο εργασίας \(με πηγές\)](#) και σε ομάδες ορισμένα παραδείγματα περιβαλλοντικής αδικίας (νερό, εξόρυξη κοβαλτίου, πυρηνικά). Παρουσίασαν στην ολομέλεια τις περιπτώσεις και συζητώντας έφτασαν σε συλλογικά συμπεράσματα που αποτύπωσαν και στον πίνακα. Συνειδητοποίησαν πως όχι μόνο το **καταναλωτικό πρότυπο** αλλά και οι **παραγωγικές διαδικασίες, τα οικονομικά μοντέλα** και το **έλλειμμα δημοκρατίας** παίζουν ρόλο στη διαμόρφωση **αδικίας**. Έγινε αισθητό και ότι ο περιορισμός της αδικίας μπορεί να γίνει μόνο μέσα από **συνειδητές και συλλογικές επιλογές και διεκδικήσεις** και τονίστηκε **ο ρόλος της παιδείας** με προσανατολισμό την **αειφορία** και την προάσπιση των **ανθρώπινων δικαιωμάτων**. Οι μαθητές αξιολογήθηκαν γνωστικά με [ερωτηματολόγιο](#) με θετικά αποτελέσματα.

Φάση τρίτη: Διαμόρφωση μηνύματος ενημέρωσης-ευαισθητοποίησης, διάχυση.

A) Στόχοι (στην περίληψη)

B) Σκεπτικό-Επιλογές: Πρόκειται για το ευέλικτο μέρος του σεναρίου. Οι μαθητές δημιουργούν ένα τέχνημα ή οργανώνουν μια δράση με αντίκτυπο στη σχολική και την ευρύτερη κοινότητα. **Αναλόγως με το διαθέσιμο χρόνο, τις επιλογές του εκπαιδευτικού και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και επιλογές της μαθητικής ομάδας μπορεί να δημιουργηθεί ποικιλία μέσων έκφρασης και περιεχομένου.**

Γ) Η εφαρμογή μας-αποτελέσματα: Στην περίπτωσή μας η ομάδα εμπνεύστηκε από τη δραστηριότητα 'Κάνε ένα βήμα μπροστά'. Θέλησε **να αναπαραστήσει τη σχέση αλληλεξάρτησης σε υλιστικό και ηθικό επίπεδο** για να δείξει πως σε ατομικό επίπεδο είναι δυνατό να πράττουμε λαμβάνοντας υπόψη επιπτώσεις, δικαιώματα, αξίες. Έτσι γυρίστηκε η **ταινία μικρού μήκους 'Διελκυστίνδα'** (<https://vimeo.com/arlapanos/env-justice>) στην οποία με τρόπο άλλοτε κυριολεκτικό κι άλλοτε μεταφορικό ως και σουρεαλιστικό αναπαραστάθηκε η σχέση ανθρώπων στο

χώρο και το χρόνο, η εσωτερική σκέψη, η αλλαγή – ή όχι – στάσης, ενώ παρατέθηκαν ουσιώδεις ενημερωτικές πληροφορίες που ενίσχυσαν το πλαίσιο.

Στιγμιότυπο από την ταινία 'Διελκυστίνδα, η κορδέλα σημειολογικό μέσο'

Η ανταλλαγή απόψεων σε κλίμα αμοιβαίας αποδοχής με ενεργητική ακρόαση και συλλογική λήψη αποφάσεων και η ελευθερία δημιουργικής έκφρασης εξασφάλισε την ευχάριστη και αποδοτική εργασία για το γύρισμα της ταινίας. **Ο ρόλος του εκπαιδευτικού** ήταν συντονιστικός και με ομότιμο τρόπο να μοιράζεται ιδέες, γνώσεις, εμπειρίες. Οι μαθητές αξιολόγησαν θετικά το εγχείρημα σε ερωτηματολόγιο αξιολόγησης του Ομίλου.

Τέλος επιτεύχθηκε **διάχυση** προκαλώντας **θετικό αντίκτυπο** ως εξής:

Α) η ταινία κοινοποιήθηκε στη σχολική κοινότητα: ανάρτηση στο [οχολικό ιστολόγιο](#), προβολές σε τάξεις και συζήτηση (5/2017)

Β) η διάχυση συνεχίστηκε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης συγκεντρώνοντας θετικά σχόλια αλλά και συζήτηση (5/2017 - ...)

Γ) επιδιώκεται προβολή της ταινίας και συζήτηση σε σύλλογο περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος στην πόλη (6/2017)

Δ) θα επιδιωχθεί συμμετοχή σε επερχόμενα μαθητικά φεστιβάλ όπως το Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου Ολυμπίας για Νέους και Παιδιά (12/2017)

4. Αναστοχασμός της Εκπαιδευτικής Πρακτικής

Γενικά, το αμοιβαίο ενδιαφέρον μαθητών και εκπαιδευτικού για το περιβάλλον, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την τέχνη συνέβαλλαν σημαντικά στις επιλογές σχεδιασμού και την ικανοποιητική έκβαση της εφαρμογής.

Θεωρούμε πως η πρακτική μας χαρακτηρίζεται από τα εξής **ποιοτικά στοιχεία** σε μαθησιακό επίπεδο και στο σχεδιασμό:

Α) τη βιωματική μάθηση σε εξωτερικό χώρο (outdoor learning)

Β) τη συνεργατική ανάλυση πραγματικών καταστάσεων

Γ) την προσπάθεια ευαισθητοποίησης του κοινού με προϊόντα συλλογικής δημιουργικής έκφρασης.

Συνολικά, σύμφωνα με την ανατροφοδότηση, θεωρούμε ότι **οι εκπαιδευτικοί στόχοι ευοδώθηκαν σε ικανοποιητικό βαθμό**. Η βιωματική δραστηριότητα συνέδεσε **το ατομικό με το συλλογικό** και η ανάλυση περιπτώσεων **το τοπικό με το παγκόσμιο**. Ωστόσο η ολιστική και σε βάθος **προσέγγιση** του θέματος αποτελεί πρόκληση αν γίνεται **σε λίγο χρόνο**, κι αυτό είναι εν γένει **αδύναμο σημείο** της εφαρμογής. Θεωρούμε μάλλον **προτιμητέα** την οικοδόμηση της ανάλυσης μέσα από **ευρύτερα σύνολα** δραστηριοτήτων όπως συμβαίνει στα Προγράμματα Σχολικών Δραστηριοτήτων (Περιβαλλοντικά, Αγωγής Υγείας), στο μάθημα της Ερευνητικής Εργασίας κ.α. **χωρίς να είναι απαγορευτικό κάτι συντομότερο** και με προϋπόθεση την **κατάλληλη προσαρμογή** εκ μέρους του εκπαιδευτικού, όπως στην επιλογή πηγών προς ανάλυση και τον τρόπο εργασίας των μαθητών κατά την ανάλυση παραδειγμάτων. Έτσι, η βιωματική δραστηριότητα και η κριτική ανάλυση παραδειγμάτων μπορούν να γίνουν και στην **καθημερινή διδασκαλία** μαθημάτων που σχετίζονται με την Οικολογία ή τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, όπως στο Λύκειο η Διαχείριση Φυσικών Πόρων, η Βιολογία, η Πολιτική Παιδεία και τα αντίστοιχα στο Γυμνάσιο. Η δε ανάπτυξη της τρίτης φάσης εξαρτάται από τις δυνατότητες και επιλογές του εκπαιδευτικού και των μαθητών διατηρώντας όμως την ουσία και τη δύναμη της. Συνεπώς θεωρούμε θετικό στοιχείο του σχεδιασμού και τη σχετική **ευελιξία στην εφαρμογή του**.

Σε οποιαδήποτε περίπτωση οι **τρεις φάσεις αλληλοσυμπληρώνονται** γιατί συνολικά διαμορφώνεται το εξής **πλέγμα εμπειριών**: αφύπνιση μέσω ενσυναίσθησης, πληροφόρηση και ανάλυση, κινητοποίηση και δράση. Το γνωστικό μέρος συνδυάστηκε με την πολυσύνθετη εμπειρία (βιωματικότητα, outdoor learning, δημιουργική έκφραση, συνεργασία) και ως προς **την πολύτροπη αυτή προσέγγιση** του θέματος θεωρούμε **καινοτόμο την πρακτική μας**.

Τέλος, όσο αφορά **τη διάχυση και τον αντίκτυπο** της δράσης μας (βλέπε παρ.3.3) θεωρούμε πως ήταν σημαντικός μιας και δεν περιορίστηκε στο σχολικό περιβάλλον αλλά επεκτάθηκε σημαντικά μέσω κοινωνικής δικτύωσης αλλά και συμμετοχής σε φεστιβάλ και παρουσίασης σε τοπικό σύλλογο εγείροντας προβληματισμό για το θέμα αλλά και φιλότεχνες συζητήσεις.